

Vázlatos vonások Gábor Andor
arcképéhez

Ne várjon tőlem senki összefoglaló "méltatást". Negyedszázada hogy
- testvéri egyetértésben, szakadatlanul és szenvedélyesen vitatkozva
egy uton jártunk Gábor Andorral. Most hogy kidőlt a sorból, ^{magy. ért} ~~most érződik~~
~~ez az ember a hősiesség elmulásával~~
~~az idősebb nemzedék megáradása.~~ Most csak szaggatott mozaikképekből
áll össze az, amit az ember vesztett, amit minden forradalmár, minden
magyar hazafi vesztett Gábor Andor halálával.

1916 telén találkoztunk először. Szabó Ervin hívott össze néhány
magyar író /Babits Mihályt, Balázs Bélát, Gábor Andort és engem/ beszél-
getni arról: mit tehetnének a magyar írók a háboru ellen? Az eredmény
nem volt komoly. Még az is, aki nem féltette magát, nem látta az utat,
nem ismert társakat, akikkel együtt szavának, tettének igazi hatálya lehe-
tett volna. Így a beszélgetés tartalma elhalványult előttem. Ami megmar-
adt: Gábor Andor személye: tüzes, megalkuvást nem ismerő gyűlölete a
háboru, a háborus uszítók ellen.

Egykoruak voltunk. Körülbelül egyidőben jártunk az egyetemre, kezd-
tük el irodalmi pályánkat. És mégis: harmincon felül voltunk, amikor
először találkoztunk. Ez ugyan csak személyes emlék, de talán érdemes róla
beszélni, mert rávilágít Gábor Andor bizonyos emberi és írói sajátossá-
gaira, amelyek nélkül nehéz volna egyéniségét helyesen látni. Gábor Andor
is fiatalabb kortársa volt a Nyugat-időnek /~~Ady és Móricz Zsigmond~~
~~irodalmi fellépésének~~. Ámde - és ez az, amire itt a figyelmet felhívni
szeretném - ez az irodalmi forradalom ugyszólván semmi hatást sem gyako-
rolt rá. Irodalmilag a legjobb régi magyar hagyományokat követte, se
jóban se rosszban nem került soha a Nyugat-mozgalom hatása alá.

MTA FIL. INT.
Lukács Archívum
Irodalomtörténészek, életrajzírók feladata lesz ennek a helyzetnek
következményeit kiemelni. Engem itt az emberi mozzanat érdekel: sohse
találkoztam polgári íróval /természetesen igazi íróról beszélek/, aki
olyan távol állott volna mindennemű dekadens finomkodástól, mint Gábor
Andor. Számára az irodalom mindig közlés volt; harc. Közlés bizonyos
tartalmak terjesztésére; küzdelemre értük vagy ellenük. Közlés a tömegek,
nem pedig az író társak, a "kifinomult" olvasók felé. Ezért lett ujság

író. Ezért írta szindarabjait, regényét és - főleg - szatirikus verseit.

Nem véletlen tehát, hogy ott volt az októberi demokratikus forradalom belső munkatársai között. Még kevésbé véletlen, hogy hamar csatló-
dott benne, hogy hű irodalmi és szervező harcosává lett a proletárdiktatúrának. És a legkevésbé véletlen, hogy minelyt annak bukása után kiszabadult a börtönből, emigrált, hogy szabadon forradalmi hangon beszélhessen a magyar néphez.

Ez a bécsi emigráció csúcspontot jelent Gábor Andor költői fejlődésében; egyik nagy csúcspontját a magyar forradalmi költészetnek. A 67-es korszak hosszú rohadás után összeomlott. A dolgozó magyar nép, max nemis egészen egy év tartamára, végre megismerkedett a szabadsággal. De csak megismerkedett vele, mert rövidesen a fasiszta terror igája még súlyosabban vágta vállait.

Ennek a megrendülésnek, ennek a vad haragnak és elkeseredésnek, ennek az izzó gyűlöletnek a fehér terroristák ellen, ennek a csak-azért-is-hitnek az eljövendő szabad jövőben adtak hangot Gábor Andor bécsi emigrációs cikkei és versei. Nehéz ma azokkal, akikkel ezeket az éveket nem élték át, hatásuk általánosságát, vehemens intenzív erejét éreztetni. Tudok olyan Miláno környékén dolgozó magyar emigránsokról, akik napi nehéz munkájuk után sok kilométert gyalogoltak, hogy ezeket a verseket és cikkeket frissen olvashassák. Magyarországról nem egy ember utazott azért Bécsbe, hogy lopva hazá vihesse egy-két "Bécsi Magyar Ujságot".

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Általános népérzés volt az, amit Gábor Andor akkor kifejezett. S mivel ezt s főleg ezt fejezte ki, cikkeinek egy része talán e néphangulat elmúlásával veszített abból a szenvedélyes és szellemes, szatirikus gyűlölettel ragyogásból, mely hatásukat akkor ellenállhatatlanná tette. De éppen ezért, mert minden amit írt, az egész dolgozó népben elevenen élő érzéseket fejezett ki s úgy fejezte ki, ahogy azt maga a nép érezte, versei - tökéletes művészi formájukban, a szó mesteri uralmával, minden értelmiségi vagy műteremszerű cikornya nélkül - még idgbbállóban fejezték ki ugyanezt az eszmei tartalmat. Mivel

Ezekben a versekben éppen az kapott világos, mindenki számára rögtön, közvetlenül átélhető kifejezést, amit ennek az átmeneti időnek becsületes dolgozói éreztek, e versek legjobbjai frissen túlélték és túl fogják élni annak a fejlődési szakasznak, azoknak az aktuális érzéstartalmaknak történelmileg szükségszerű elmúltát, ~~ezeknek~~ amelyeknek keletkezésüket és viharos hatásukat köszönhatték. Az egyszerű emberek, egyszerű megkapó, nagyskaláju érzéseit fejezik ki ezek a versek, a művészi megformáltság egyszerűségének meggyőző erejével. Ezért fogja minden egyszerű ember mindig megérteni és újra átélni ezeket a verseket. Ezek a versek maradandó emlékei lesznek a magyar fejlődés eme sötét, kétségbeesztő idejének. Maradandók, mert a kétségbeeséssel, a dühvel és gyűlölettel azt a hitet is kifejezésre juttatják: így nem maradhat. Hiába kegyetlenkednek és kérkednek a nép hőhérai - mulhatatlanul eljön a felszabadulás, a megtorlás napja.

Cábor Andor a bécsi emigrációban óriási irodalmi tevékenységet fejtett ki; a bécsi sítón kívül az ő írásai leplezték le a Morthy-korszak rémségeit a magyarnyelvű ~~x~~ szlovákiai, francia és amerikai sajtóban is. De forradalmi aktivitását az írás maga nem tudta kielégíteni. Belekapcsolódott a nemzetközi Vörös Segély munkájába, vezetőszerepet játszott a Rákosi Mátyás, a Sacco és Vanzetti és mások megmentéséért vívott harcokban, teljesen eltekintve e szervezet sokrétű napi munkájától. A tevékenysége Berlinbe vitte. Ott a „Pravdát” tudósította a ~~német~~ munkásmozgalom aktuális kérdéseiről. Berlinben vezető szerepet játszott a német proletár forradalmi írók mozgalomának kialakulásában és megszervezésében.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Az új munkák új vonásokkal gazdagították egyéniségét. Itt is nemcsak kiváló szervezőnek bizonyult, hanem lelkes nevelőnek, kiváló irodalomkritikusnak. Szenvedélyes hévvel foglalkozott a fiatal proletár/írókkal. A leggyengébb vers vagy elbeszélés alkalmából egész értekezéseket küldött leveleiben a fiatal íróknak. Nagy szeretettel emelte ki azt, ami munkájukban pozitív volt - még akkor is, ha az mint gyenge csira mutatkozott - és ugyanakkor élesen és világosan mutatott rá az összes hibákra és gyengeségekre; a helyesírástól egészen a műfaj törvények elleni vétsekig. Felolvasásokban, vitákban, szemináriumokban, cikkekben ~~és~~ 3

egy egész munkásirónemzedék nevelőjévé nőtt.

Amde ez a kritikai, ez a nevelő munka nem szorítkozott a kezdő proletárirókra. A német forradalmi irodalom akkor állt ezen a ponton, hogy végleg szakítson a polgárság világnézetével, művészetszemléletével. Kiváló, azóta világhírűvé vált írók akkor élték át fejlődésük legmélyebb művészi válságát. Gábor Andor forradalmi tapasztalatai, az emigrációban szerzett marxista tudása széleskörű irodalomismerete, lelkesedése az irodalomért, biztos hite abban, hogy a proletáriróadalom, ha magára talál, felette fog állni minden eddiginek, képessé tette arra, hogy ezen a téren is, mint nagyhatású nevelő és kritikus lépjen fel. Németország legnagyobb költője, Johannes R. Becher nemrég fejezte ki egy könyvében a nyilvánosság előtt háláját Gábor Andornak azért a kritikai segítségért, amelyben két évtizeden keresztül részesítette. És kimondotta azt is, ~~hogy~~ mennyire nélkülözi még ma is, írói érettsége teljében, a megértő, de megvesztegethetetlen bírálat eme támogatását.

Hitler uralomrajutása ^{után} Moszkvában ~~nyert~~ új hazát Gábor ~~Andornak~~. Már Németországban éles harcban állt a RAPP pártellenes, szektárius irányzatának. Ez a harc folytatódott Moszkvában mint a Hitler ellenes irodalmi polémia helyes módszereiért vívott küzdelem. Gábor Andor ^{célja} ~~vonala~~ itt is a pártos, ^d szenvedélyes, mély eszmei tartalmu, magas színvonalu irodalom elérése volt. Újságcikkekben és, novellákban leleplezte a Hitleruralom népellenes, embereellenes barbárságát és ugyanakkor tevékenyen segítette író társait, hogy megtalálják hangjukat a hatályos ~~m~~ küzdelemhez.

Igy lett az akkor kialakuló irodalmi népfront egyik legtevékenyebb harcosa. Ebben a szellemben szerkesztette a magyar népfront folyóiratát az "Új Hangot". Minden otthon dolgozó kommunista tudja, mit jelentett ez a lap a felbomló Horthy-korszak bonyolult ideológiai kérdéseinek tisztázásában. Elég, ha arra utalok, hogy az urbánusok és a népiesek mindkét részről egyoldalú, rövidlátó, a felszabadulás, a népi egység nagy ügye számára káros harca e folyóiratban került először helyes marxista megvilágításba, olyanba, mely hozzájárult e kártékony ellentét felszámolásához, olyanba, amelyet ma is helyesnek ítélünk mint e kor-

szak értékelésében.

A második világháború ismét új aktivitást adott Gábor Andor produkciójának. Új versek jöttek létre, telítve a régi, le nem lankadt leleplező erővel a Horthyrezsim ellen. De most már láthatók voltak a szörnyű világ összeomlásának, a helyébe épülő új világnak konkrét körvonalai. Gábor Andor most már maga előtt látja a magyar mezitlábos földtelen parasztot, akinek az urak váltig prédikálnak Sztálin ellen, de ki éppen ezekből a szólamokból érzi ki: ez a Sztálin az ő barátja, támogatója, vezére. Még Horthy és Hitler szolgálatában véresnek ugyan el a magyar honvédek Voronyezsnél, de a szovjetállan, a Vörös hadsereg győzelme Magyarországot felszabadulását készíti elő.

Mindenki tudja, milyen szerepe volt a felszabadulás ezen ~~ékkázzkax~~ előkészítésében a pártnek. A Kossuthrádió minden nap megmutatta a kivetető utat, leleplezte a hazug híreket; a hadifoglyoknál pedig az "Igaz Szó" című folyóiratban folyt a felvilágosító, a nevelő munka. Gábor Andor mindkét fronton harcolt; az "Igaz Szó"-nak szerkesztője volt, azonkívül számtalan brosúrát, röplapot stb. írt a front magyar résztvevőinek felvilágosítására.

A harcok közepette lett hatvan éves Gábor Andor. A háborús idő nem volt alkalmas hangos ünneplésre. Csak egy magánlakásban gyűlt össze egy kis társaság: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József Szántó Zoltán elvtársak és író társai, hogy meghitt körben, szeretettel és megpecsülettel köszöntsék a párt, az újra éledő nemzet nagy, öregedő, de fiatal harcosát.

1945 tavaszán megadódott Gábor Andornak, hogy viszontlátassa hazája földjét. Mint az ideiglenes nemzetgyűlés tagja tért haza és híven sokéves tapasztalataihoz a népfrontot képviselő "Szabadság" szerkesztését vette át. Igézsége már akkor sem volt teljes, de egy ember munkája a felszabadulás, a helyreállítás, majd a szocialista építés idejében nem volt elég neki: a "Ludas Matyiban" megteremtette nálunk a szocialista szellemű élcslap új típusát. Az újnak a régi ellen vívott, Sztálin felfedezte - küzdelme itt eredeti formákat kapott, a

művészi torzképtől egészen addig a pontig, ahol a valóságok egy-egy elcsúszott darabja magától válik a maradiság, a mögötte elbujó ellenség szatirikus leleplezésévé. A "Le a bürokráciával." című rovat méltán vált híressé és népszerűvé: barátja, támogatója lett a szocialista építés igazi híveinek, a becsületes dolgozó tömegeknek, a bürokrata pedig joggal reszketett a "Ludas Matyi" széles, körvéleményt teremtő nyilvánosságától.

Gazdag, sokrétű és sokoldalú, de ugyanakkor következetesen egyszerű élet ért véget Gábor Andor halálával. Itt csak mozaikszerűen vázolhatunk annak egyes fontosabb fejezeteit. Teljes képet adni a jövő feladata lesz. Azonban ma is már legalább éreznünk kell ennek az életnek nemcsak írói, hanem példaadó erkölcsi jelentőségét is. Mert Gábor Andor élete példaadó sokféle tekintetben. Példája a becsületes értelmiséginek, aki végig gondolva a társadalom életének döntő problémáit, felbonthatatlan frigyre lép a forradalom pártjával. Példája a harcos írónak, aki az egyéniségét, önállóságát éppen mint a proletárforradalom katonáját, mint a napi harcok szenvedélyes résztvevője bontakoztatja ki igazi teljeségében és gazdagságában. Példája a mű párttagnak, aki éppen küzdelme révén éri el szellemi és erkölcsi fejlettségének csúcspontját. Példája annak, hogy a dekadens cikornyák hiánya nem elszegényedése, hanem kiteljesedése az igaz embernek. Példája becsület és teltség, értelem és szenvedély, szeretet és gyűlölet, hit és tisztánlátás elvitathatatlan, egymást fejlesztő egységének a szocializmus emberében. Példamutató életvitelében és életművében egyaránt.

Barátai fájdalmasan formálják át magukban a letűnt együttélés emlékezésre. De ennek az emlékezésnek tartalmaik mindig élni fognak a magyar nép szívében.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.